

דיר, סוכה, בית – דימויי המקדש בחז"ל ומשמעויותיהם

- א. 'עקדת יצחק' – משכן, בתי המקדש, מקדש העתיד
- ב. של"ה – כתר תורה, כתר מלכות, כתר כהונה
- ג. 'שם משמואל' – עזרה, היכל, דביר
- ד. 'שם משמואל' – אמונה, שכל, אהבה
- ה. מרן הראי"ה קוק – נבואה, שכל, רגש
- ו. 'תפארת ציון' – שמירה מצרה, שמירה מיצה"ד, ושפע ניסי
- ז. סוף דבר

א. 'עקדת יצחק' – משכן, בתי המקדש, מקדש העתיד

המשכן והמקדש מהווים מוקד השראת השכינה בקרב ישראל, כשהדימוי העיקרי לכך בדברי התורה ובנביאים הוא "בית ה'", כביכול דירתו של ה' מצויה בקרב מחנה ישראל. משמעותו של המושג "בית ה'" מתבארת באופן עמוק יותר כאשר אנו מציבים מולה דימויים שונים אחרים הקיימים בדברי הנביאים להשראת השכינה, כפי שהודגש בדברי חז"ל במדרש:

אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: אתם צאני ואני רועה, שנאמר (יחזקאל לד לא): "ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם", ואני רועה שנאמר (תהלים פ, ב): "רועה ישראל האדינה". עשו דיר לרועה שיבוא וירעה אתכם, לכך נאמר (שמות כה, ח): "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".

אתם כרם שנאמר (ישעיה ה, ז): "כי כרם ה' צבאות בית ישראל", ואני שומר שנאמר (תהלים קכא, ד): "הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל". עשו סוכה לשומר שישמור אתכם.

אתם בנים ואני אביכם שנאמר (דברים יד, א): "בנים אתם לה' אלהיכם", ואני אביכם שנאמר (ירמיה לא, ח): "כי הייתי לישראל לאב". כבוד לבנים כשהן אצל אביהם וכבוד לאב כשהוא אצל בניו, וכן הוא אומר (משלי יז, ח): "עטרת זקנים בני בנים". עשו בית לאב שיבוא וישרה אצל בניו לכך נאמר: "ועשו לי מקדש". (שמות רבה פרשה לד)

רבי יצחק עראמה (עקדת יצחק, שמות שער נ) מבאר את שלושת הדימויים כמתייחסים לתקופות שונות. יחס ה**צאן והרועה** מתאים לתקופת המדבר שבו היו חיייהם של ישראל תלויים באופן ישיר בהנהגת ה' הניסית – במן, בשליו ובבאר, ובה היה המשכן עשוי מ"קרשים מטולטלים" המבטאים את העראיות והתלות התמידית. במערכת יחסים כזו מרכז השראת השכינה מתואר כ"דיר".

יחס הכרם והשומר מתאים לתקופת בית המקדש הראשון והשני¹, שבה הגיעו אמנם ישראל אל הנחלה ובנו בית מקדש שלכאורה היה משכן קבע להשראת שכינה, אך בסופו של דבר לאחר חורבנם של כל אחד מבתי המקדש הללו, התברר למפרע שמעמדם לא היה מעמד של קבע אלא עראי, ומשום כך הם מתוארים כ"סוכה". הסיבה לעראיותו נעוצה בעצם מערכת היחסים של הכרם ונוטרו. השומרה (סוכת השומרים) אינה ביתו של השומר, אלא הוא שווה בה מתוקף תפקידו, וכשחל פירוד בין ישראל לקב"ה מאבד המקום את חשיבותו, וחרב.

והקב"ה היה שומר כגון זה שיושב ומשמר אותם, כמו שאמר (מלכים ב יט, ל):
 "וגנתי על העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי". ועל זה הענין, כשנסתלק הגנת הגנן מעל סביבותיה נאמר (ישעיה א, ח): "ונותרה בת ציון כסוכה בכרם וגו'".
 והשומר הלך חלף לו... (עקדת יצחק, שם)

אמנם לעתיד לבוא תתגלה מערכת היחסים העמוקה בין ישראל לאביהם שבשמים, בבחינת "בנים למקום", שהיא אהבה שאינה תלויה בדבר, ואז תתגלה השראת השכינה בערכה השלם בבחינת "בית" קבע:

אמנם על מה שיקווה מהתחזקות זה הענין והיותו על שלמותו לקץ הימים כמו שביארנו אמר הנביא עמוס (ט, יא): "ביום ההוא אקים את סכת דוד הנופלת, וגדרתי את פרציהן והריסותיו אקים ובניתיה כימי עולם"... הנה שהוציאה מכלל סוכה והעלה אותה לכלל בית קבוע לדירה לעד לעולם... והוא אשר כונו אותו חז"ל במשל השלישי שאמרו אתם הבנים ואני האב עשו לי בית... כי הראשון היה במדרגת הסוכה, וזה במדרגת בית גדול וקדוש. ובמקום הזה יתן שלום נצחי אשר ישב שם עם בניו דירת קבע ולא יריבו עוד לעולם. (עקדת יצחק, שם)

1. מדברי בעל העקדה נראה שהדיר מכוון גם לא רק למדבר, אלא גם לגלגל, שילה נוב וגבעון. לעומת זאת הרד"ל בפירושו למדרש פירש שהדיר מכוון למדבר, והוא כדיר הרועה הנווד מחניה לחניה, הסוכה הקבועה יותר מכוונת למשכן שילה שהיה מקורה ביריעות (זבחים קיב ע"ב), ואילו בית מכוון כנגד בית המקדש. ודברי שניהם דומים בצורת ההסברה העקרונית, של התקדמות הדורות בהשראת השכינה, אבל שונים בחלוקה לתקופות ולדרגות השונות (עמד על כך הרב גולדווסר בספרו מי זהב עמ' רעט) ולדברי הכול תהליך ההתקדמות ממשיך בבניין בית שלישי בב"א. ונראה שהרד"ל לא ניחא לו להמעיט בערכו של המקדש הראשון (ואולי גם השני) רק בגלל שנחרב, שכן בזמן היותו קיים היתה מדרגתו גבוהה; ואילו בעל העקדה מסתכל במבט-על ומצביע על כך שסוף סוף לא היתה כאן הופעה שלמה. ואלו ואלו דברי א-לוהים חיים.

ב. של"ה - כתר תורה, כתר מלכות, כתר כהונה

השל"ה (תורה אור, פרשת תרומה) מבאר את שלוש מערכות היחסים - אב-בן, רועה-צאן, שומר-כרם - כבחינות שונות המכוונות לשלושת הכתרים שהוכתרו בהם ישראל - כתר תורה, כתר כהונה וכתר מלכות.

יחס **רועה-צאן** מכוון כנגד **כתר תורה**. יחס זה מתגלה בשני פנים: בזמן שהמקדש קיים וישראל בשלמות, כפי שיהיה בעתיד, מתגלה בהם בחינת **"צאן אדם"**; אך בזמן הגלות, כאשר נתמעטה התורה וכתרה מאיר בישראל מכוח גניזתה, והוא קיים ומתגלה באמצעות לימוד התורה, מתגלה בהם בחינת **"צאן"** בלבד.

אמר "אתם הצאן ואני הרועה", נגד כתר תורה, כתיב (יחזקאל לד, לא) "ואתן צאני צאן מרעיתי **אדם אתם**", הכוונה היא לעת עתה שנתמעטה ההשגה והידיעה בתורה נחשבנו לצאן. אבל לעתיד נהיה אדם, כמו שנאמר (ישעיה יא, ט): "כי מלאה הארץ דעה". ואף בגלותינו לא נשתכחה התורה חלילה... רק נקראים צאן... ועל זה אמר הפסוק (שיר השירים א, ח) 'צאי לך בעקבי הצאן'.

והנה הארון שבו הלוחות שהוא כתר תורה, לא נעדר מציאותו חלילה, רק נגנז והוא קיים, ועל זה בא הרמז "עשו לי דיר". במסכת שקלים (ו, א) תנן: "שלוש עשרה השתחויות נגד שלשה עשר שערים. של בית רבן גמליאל היו משתחווים בארבע עשרה, והיכן היתה יתירה? כנגד דיר העצים, שכן מסורת בידם מאבותיהם ששם הארון נגנז..." ומשחרב בית המקדש אין לו לקב"ה אלא ארבע אמות של הלכה.

יחס **שומר-כרם** מכוון כנגד **כתר מלכות**, שהוא כנגד בחינה עליונה של העולם הבא, שעליה אפילו הנביאים לא יכלו להתנבא, בבחינת יין המשומר לעתיד לבוא:

"אתם הכרם ואני השומר", זה רומז לכתר מלכות, שהוא מתנה של עולם הבא... אמרו רבותינו ז"ל (ברכות לד ע"ב): "כל הנביאים לא התנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא 'עין לא ראתה אלהים זולתך'" (ישעיה סד, ג). ואמרו (שם): "זהו יין המשומר לעתיד לבא". ועל זה היין אמר אתם הכרם כרם ה' צבאות, והוא משומר בענביו, זהו 'ואנכי השומר'. ואז יקים ה' סוכת דוד הנופלת, זהו "עשו סוכה"...

יחס **בן-אב** מכוון כנגד **כתר כהונה**, שהוא בחינת חיבור עליונים ותחתונים, הבא על ידי דבקות הנשמה בה', והוא בחינת ארץ ישראל שסגולתה להמשיך חיי נשמות לעולם.

"אתם בנים ואני אביכם", זה רומז על כתר כהונה, מתנת ארץ ישראל אור הנשמות... כי הנשמות חלק א-לוה ממעל כביכול, נולדים מזיווג תפארת ומלכות כנודע. נמצא הוא אב ממש ואנחנו לו בנים ממש, קל וחומר מגוף המוליד גוף, אף שגוף הנולד נפרד ממנו, הוא לו אב והוא בנו, ואנחנו מצד נשמותינו דבקים בו, כמו שנאמר (דברים ד, ד) 'ואתם הדבקים בה' אלהיכם'...

והדברים עמוקים ושורשיהם נסתרים, וחלקם הנגלה לנו ולבנינו...

ג. 'שם משמואל' – עזרה, היכל, דביר

ה'שם משמואל' מפרש את שלושת דימויי המקדש המופיעים המדרש כתפקידים שונים:

נראה לפרש שלשת המשלים, שומר, רועה, אב, שומר הוא הרחקת הנוק, רועה יש בו גם נתינת חיים זן ומפרנס, כן הקדוש ברוך הוא שומר ישראל שלא יזדווגו להם כחות חיצוניים בגשמיות וברוחניות יותר מכפי הרשות, וגם זן ומפרנס ונותן חיים לישראל בגשמיות וברוחניות. וכל אלה עוד אינם התכלית, והתכלית הוא הדיבוק באביהן שבשמים הן בהאי עלמא והן בעוה"ב לאשתאבא בגופא דמלכא.
(שם משמואל, פרשת תרומה, תרע"ד)

תפקיד השומר להרחיק מזיקים מן הכרם, אך הכרם גדל מאליו. הרועה מלבד שמירתו על הצאן דואג גם להאכילם ולהשקותם. יתרון יחס בן-אב על שניהם הוא האהבה והדבקות השוררת ביניהם.

בהמשך דבריו, מקביל ה'שם משמואל' את שלושת התפקידים הללו לשלוש דרגות הקדושה שבמקדש – חצר, היכל, וקודש-הקודשים.² בחצר המקדש נמצא מזבח העולה משום שהוא בבחינת השומר, ולפיכך מוקרבים בו הקרבנות שתפקידם להגן על עם ישראל מצריהם ומחטאייהם – בהיותם מקריבים לפניך זבחי רצון שעירי חטאת לכפר בעדם... ותשועת נפשם מיד שונא.³ בהיכל נמצאים השולחן והמנורה ומזבח הקטורת שתפקידם להמשיך שובע ואורה וברכה לעולם – בבחינת רועה. ובקודש-הקודשים נמצאים הלוחות, הארון, הכפורת והכרובים, שהם "תכלית הדיבוק של ישראל לאביהן שבשמים... בחינת אב".

על פי חלוקה זו מבאר ה'שם משמואל' את תפקידם השונה של שלוש תרומות המשכן (כמבואר ברש"י שמות לה כ"כז) – בקע לגולגולת לאדנים, בקע לגולגולת לקופת קרבנות הציבור, ונדבת המשכן כפי אשר ידבנו ליבו.

תרומת הקרבנות היא בבחי' שומר כנ"ל, שהקרבנות מגינים עלינו מצרינו. תרומת האדנים היא רמז לקבלת עול מלכות שמים מלשון אדנות והוא יסוד הכל, והוא של כסף שמורה על אהבה כמו שהגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצ"ל"ה שמורה שצריך לקבל עול מלכות שמים באהבה, ומלך נקרא רועה וכן בדוד המלך (שמואל ב ה) "אתה תרעה את עמי את ישראל", כי המלך ממשיך כל השפעות, א"כ תרומת האדנים מקבילה לבחי' רועה. ותרומת המשכן שנאמר בו (שיה"ש ג) "תוכו רצוף אהבה"

2. התייחסות נוספת למשמעותם של שלושת חלקי המקדש בהקבלה לחלקי האדם נמצאת בדרשות בית ישי סימן מו.

3. וראה דובב מישירים (לרב מטשעבין; ח"א ס' קיד) שביאר את דברי התוס' חולין (יא ע"א ד"ה אבל) שהשוו בין דחיית הקרבנות את השבת לדחיית שבת משום פיקו"ז – ד"כיון דהקרבנות מגינים מפני הצרים א"כ הרי הם בכלל פקוח נפש לשיטת התוס', דגם דבר סגול"י הותר לצורך פקוח נפש".

ובו הראו ישראל את רצון לבם ונרבתם להשי" שלשני בקרים הביאו כל הנדבה, והיא מקבילה לבחי' אב.

וכשם ששלוש בחינות אלו קיימות במקדש, שהוא מקום השראת השכינה באומה, כך בנפש האדם הפרטי שורה השכינה בשלוש דרגות אלו - כנגד הגוף, הנפש והשכל:

ויש לומר עוד שהוא מקביל לגוף ונפש ושכל. גוף צריך לשמירה לבל יזדווג לו כחות חיצוניים, נפש צריכה לפרנסה והדרכה, נשמה היא בן להקב"ה, כדאיתא בזוה"ק והקב"ה הוא אב לנשמתא.

וכנגדם גם בממד הזמן (המשלים את שלוש הבחינות: עולם [=מקום], שנה [=זמן], נפש [=אדם]) מוצא ה'שם משמואל' שלוש בחינות אלו:

ויש לומר עוד שזה מקביל לשלשת הזמנים המקודשים שיש לישראל, שבת, יום-טוב, ראש חודש. ראש חודש הוא בחי' שומר ובו שעיר החטאת לרחקא לסט"א דלא יסאב מקדשא... יום טוב הוא בבחי' רועה שיו"ט הוא המשכת כל השפעות טובות לישראל...⁴ שבת היא יומא דנשמתא בחי' אב.

ד. 'שם משמואל' - אמונה, שכל, אהבה

במקום אחר (פרשת תרומה, תרע"ז) מרחיב ה'שם משמואל' ומבאר את שלושת המשלים כשלוש מדרגות שונות של השראת השכינה על האדם הפרטי מישראל: אמונה תמימה, תבונה שכלית, ודבקות של אהבה.

יחס הרועה והצאן מבטא את האמונה התמימה, שכדי לזכות בה צריכים ישראל לבטל את דעתם ושכלם על מנת לאפשר לאמונה האלוהית, שהיא חסד ה', לחול עליהם. במערכת יחסים זאת, הרועה (הקב"ה) הוא הפועל והמנהיג, וישראל צריכים להיות בבחינת "בהמות" חסרי דעת עצמית, וכפי שדרשו חז"ל (חולין ה ע"ב): "אדם ובהמה תושיע ה' - אלו בני אדם שהם ערומים בדעת ומשימים עצמם כבהמה".

וזהו הענין אני רועה ואתם צאני, היינו שהאמונה שבישראל באופן זה מאת ה' היתה זאת, שמצד מהות האדם איננו כן, אלא שהשי"ת מכניס אמונה כזו בלב ישראל, וזה נקרא רועה כמ"ש (תהלים לז) שכן ארץ ורעה אמונה, יצדק לשון רועה כנ"ל כבהמה אנו נמשכין אחריו.

מאידך, יחס השומר והכרם מבטא את הצד ההפוך והמשלים. היין מסמל את סודות התורה, והכרם מרמז לתבונה השכלית שעל ידה זוכים ישראל לקנותה. במדרגה זו, הבאה אחר רכישת המדרגה הראשונה של האמונה התמימה, מתהפכים התפקידים - ישראל הם הפועלים ומתבוננים בתורה ובסודותיה עד מקום שידם משגת, ואילו תפקיד השומר

4. עיי"ש שחילק את שלושת הרגלים, כנגד בני (סוכות) חיי (שבועות) ומזוני (פסח).

(הקב"ה) הוא 'פסיבי', לשמור שלא יימשך האדם אחר דעתו יתר על המידה, ויידע שעם כל השכלתו אינו משיג כלום מגדולת ה' יתברך, וישוב אל האמונה אחר ההתבוננות השכלית. ה'שם משמואל' מבאר, שתכונה זו של ההתבוננות והרצון להשיג היא הוצאה לפועל של טבעם של ישראל, שההגבלה בידיעת ה' היא הפך טבעם.⁵

יידוע דייך הוא כינוי להשגות וכמ"ש (שיה"ש ב') הביאני אל בית היין, ועד"ה ידוע שייך הוא בינה. אבל זה צריך שמירה יתירה שהבינה והדעת לא יטעוהו להפוך את הענין, וכידוע מארבעה שנכנסו לפרדס... אבל השי"ת שומר את עמו ישראל ומי שהוא שבע אמונה ובא להשכיל לידע לשם שמים, דבוקה בו השמירה מהשי"ת. וזה "אתם כרם" שהוא תוצאות היין כינוי לבינה, והיינו שבטבע נפש ישראל להמשך להסתכל בחכמה.

המדרגה הגבוהה ביותר, שהיא תכלית הכול היא התגלות יחס אב-בן בין הקב"ה וישראל, שבה מתגלה מידת האהבה והדבקות ההדדית:

אבל עדיין תכלית הכל היא דביקות ישראל באביהן שבשמים, ולשון אב הוא אהבה כמ"ש (דברים יג) לא תאבה לו, וכן לשון אביון פירשו תאב לכל דבר, וזהו שאמר אתם בנים ואני אביכם וכמים פנים אל פנים השי"ת מכניס אהבה זו בלב ישראל, וזהו שאמר עשו בית לאב שיבוא וישרה אצל בניו, היינו שענין אהבת השי"ת לישראל יבוא וישרה בלב ישראל שיהי' לבם בוער באהבת השי"ת.

על פי ה'שם משמואל', שלוש בחינות אלו באות לידי ביטוי בשלושת כלי המשכן – השולחן, המנורה והארון. **השולחן** רומז לשפע האלוהי שהוא כנגד האמונה התמימה שהיא מתנת שמים. **המנורה** רומזת לחכמה הטהורה ("הרוצה להחכים ידרים, שמנורה בדרום"; בבא בתרא כה ע"ב). **והארון** השוכן בתוככי קודש-הקודשים רומז למידת האהבה ("תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים – ארון וכפורת כרובים ולוחות"; רש"י, שיר השירים ג, י).

ה. מרן הראי"ה קוק – נבואה, שכל, רגש

בדרשה שהתפרסמה לאחרונה (אסיף ג) מבאר מרן הרב קוק בהרחבה את שלוש הבחינות כמקבילות לשלושה ראשים שבהם תושלם שלמות האדם – רגש קדוש, שכל טהור ונבואה. בדבריו מחבר ומקשר הרב את שתי ההקבלות המובאות בדברי ה'שם משמואל' – בנפש

5. על דרך זו מבאר ה'שם משמואל', בשם אביו, את מעלת אמירת "נעשה ונשמע" על ידי ישראל ערב מתן תורה. לפי ביאורו, כאשר הציע הקב"ה לכל אומה ואומה לקבל את התורה, גילה לכל אחת מהן מצווה מסוימת הנוגדת את טבעה (לבני עשיו – את "לא תרצח" וכו'). כמו כן נהג הקב"ה עם ישראל וציווה אותם את מצוות ההגבלה – "הגבל את ההר וקידשתו... אל יהרסו לעלות אל ה'", שהיא נוגדת את "טבעם ורצונם להמשך לחכמה ולהסתכלות יותר ויותר".

האדם, ובחלקי המקדש השונים. אלא שבניגוד לדברי ה'שם משמואל', מקביל הרב את דימויי חז"ל (רועה, שומר, אב) באופן הפוך מדברי ה'שם משמואל', כפי שיבואר להלן.

המידה הבסיסית היא **הרגשת היושר והצדק** מצד תכונת הלב הטוב:

שהלב הטוב, המרגיש הרגשת היושר והצדק מצד תכונתו, היא ברכת ד', וכדחז"ל שמכל המדות, לב טוב עולה על כולם. והיתה סגולת המקדש לטהר לבכם של ישראל, ולקרבתם אל הצדק והיושר.

מדרגה זו מקבילה **לעזרה** ובאה בה לידי ביטוי:

נגד המורגש, היה העזרה, שבה היו העבודות המורגשות ביותר ועלי' נאמר "בבית אלקים נהלך ברגש", וכדחז"ל על הפייסות⁶ כדי להרגיש את העזרה שנאמר "בבית אלקים נהלך ברגש".

ונראה שמשום כך העבודות המתרחשות בעזרה, יש בהן תכונה רבה, דם וכו', כחלק מחיבור דמיוני ורגשי לקדושה, הנבנה דווקא על ידי דברים בעלי השפעה על החלקים הגופניים שבאדם.⁷

על גבי בסיס זה באה מדרגת **הבירוד השכלי** בדרך האמת. החקר אחר האמת מחייב שמירה מטעות, הן בהוראה והן "בדרושים האלוקיים העמוקים", ולכן סנהדרין יושבת "אצל המזבח" ומשם יוצאת הוראה לכל ישראל - כדי לשמר את השכל האנושי משגיאה.

והיה מסגולת ביהמ"ק לשמור את השכל האנושי משגיאה. ע"כ הוא מקום הסנהדרין שמהם יוצאת תורה לכל ישראל, ודיני התורה צריכין להיות מחותכים דוקא ע"פ שכל האנושי מהבנתם בתורה. דוקא אצל המזבח במקום המקדש. כדחז"ל "ולא תעלה במעלות על מזבחי" וסמיך ליה "ואלה המשפטים".

מדרגה זו מקבילה ובאה לידי ביטוי **בהיכל**, שבו הייתה המנורה:

6. יומא כד ע"ב - "למה מפיסין וחוזרין ומפיסין. - אמר רבי יוחנן: כדי להרגיש כל העזרה, שנאמר אשר יחדו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש" (רש"י: להרגיש - להשמיע קול המון עם רב, כמה פעמים, שהוא כבוד למלך, שנאמר בבית אלהים וגו').

7. על פי זה ניתן להבין את דברי התוספות (בבא בתרא כא ע"א) מדוע נהגו מתחילה להעלות את הילדים ללמוד דווקא בירושלים: "כי מציון תצא תורה - לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה היה מכוון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה כדרשנין בספרי למען תלמד ליראה וגו' גדול מעשר שני שמביא לידי תלמוד לפי שהיה עומד בירושלים עד שיאכל מעשר שני שלו והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה היה גם הוא מכוון ליראת שמים ועוסק בתורה".

ההיכל היה נגד ההשלמה השכלית, ע"כ היה בו המנורה, שמורה על אור השכל ושבעה נרותיה כבר ביארו המפרשים נגד ז' ראשי החכמות, להציל את השכל האנושי מכל פגע והשחתה.

והמדרגה העליונה ביותר היא מדרגת ה**נבואה**, "שהיא המדע האמיתי למעלה משכל האנושי" שמקבילה ובאה לידי ביטוי בקודש-הקודשים:

ועיקר קביעות הנבואה בישראל לא נקבע כ"א ע"י קדושת ביהמ"ק. ע"כ היתה ירושלים גיא חזיון וכל נביא סתם שלא הוזכר שם מקומו מירושלים הוא, כדחז"ל... ולמעלה מכולם קדש-הקדשים שהיה מוכן להשלמת הנבואה והמדע האלקי. כמו שכתוב "ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים".

לדעת הרב, יחסי ה**אב-זהבן** רומזים לקשר הטבעי הבסיסי, כנגד הרגש הטבעי של האדם, "כי המזג והטבע מתדמים בנולדים ממולידיהם"⁸. לכן דימוי המקדש לבית מבטא את הצד הבסיסי ביותר, והוא מכוון כנגד העזרה.

יחסי ה**שומר-והכרם** רומזים אל קדושת ההיכל, שהשומר הוא פסיבי ואינו מעבד את הכרם, כי אם רק שומר עליו מפני המזיקים. לפיכך יחס זה מבטא את קדושת ההיכל, שבו המנורה, "שסגולתה לשמר את השכל האנושי שלא יארע בו פגע והשחתה". במערכת יחסים זו מדמים חז"ל את המקדש ל**סוכה**.

על כן אמרו חז"ל בכרם ביבנה, כי ביבנה היתה הסנהדרין שהמה עצמם היו אזל ביהמ"ק, ונמשלו לכרם המוציא יין "משמח אלהים ואנשים"... ע"כ לערך שמירת השכל האנושי נקראים ישראל כרם, והשי"ת השומר, שיגיעו בשכלם האנושי למטרת האמת, שתכלית הכל הוא אור פני אלקים.

המדרגה הגבוהה ביותר, מדרגת הנבואה, נרמזת דווקא ביחסי ה**רועה-והצאן**, המבטאים מערכת יחסים שלמעלה ממדרגה האדם. בניגוד ליחסי אב-בן שבהם השפעת האב על הבן היא טבעית ואינסטינקטיבית, ובניגוד ליחסי השומר-והכרם שבהם השפעת השומר היא

8. בהמשך הדברים שם, מתבארים יתרונותיה של תכונה בסיסית זו - שדווקא בגלל טבעיותה היא איננה בטלה מישראל אף בגלותם. כמו כן, דווקא על ידי תכונה זו מתגלה הכבוד האלוהי בשלמות, מפני שהיא מושתתת על תכונה ארצית וטבעית המתגלה בסגולתם של ישראל ועל ידי כך מתגלה דירתו של הקב"ה בתחתונים: "על כן בזה המעלה, שמורה על ההרגש, ייחס הכבוד ג"כ לאב ית"ש, שכל השלמות השכלית, אין בנ"א משלימים את הנמנע מצד העליונים, אבל כיון שרצה ית' בשלמות ההרגשה, זה הכבוד לא ימצא כ"א ע"י בנו, הם בני ישראל עם קרובו שע"י קדושת ההרגשה שחנן אותם ית', ע"י המדות המוכנות לקנות יראת שמים אמתית מתוסף הכבוד העליון ית'".

פסיבית, ביחסי הרועה-ההצאן בא לידי ביטוי השפע הנבואי שבא מחוץ לעולמו של האדם, כפי שהרועה דואג לחיי הצאן ולמזונם באופן פעיל על ידי אספקת מזון ממקורות חוץ.

נגד המדע הנבואי, שהוא דבר שהוא למעלה ממדרגת האדם... נמשלו ישראל לצאן, הסמוכות על רועם שינהלם על מי מנוחות, והוא מורה על החלק של קדש הקדשים, כמו שכתוב אצל הכתוב שהביאו לראיה שהוא ית' נקרא רועה, "רועה ישראל האזינה". כתב "יושב הכרובים הופיעה", שהוא נגד השלמות המושפע בישראל ע"י הקדש הקדשים... ע"כ נמשל ית' לרועה הנבואה, שמשלים את הצאן בדבר שהוא חוץ לגופם שהוא המרעה. כמו כן השלמת הנבואה היא חוץ לגוף וטבע האנושי.

1. 'תפארת ציון' - שמירה מצרה, שמירה מיצה"ר, ושפע ניסי

הרב יצחק זאב ידלר בביאורו (למדרש-רבה הנזכר בראש המאמר) 'תפארת ציון' - מבאר את מערכות היחסים השונות כנגד שלושה בחינות בהשגחת ה' על ישראל.

יחס הרועה-ההצאן מבטא את ההגנה והשמירה הגשמית מפני אומות העולם:

ועל זה היה מתואר בתור משכן ע"ש משכנות הרועים... כמו הרועה שעיקר שכונתו היא בתוך הצאן כדי לשומרם ולהשגיח עליהם על כל פרט.

יחס השומר-ההכרם מבטא את השמירה וההגנה הרוחנית מפני יצר הרע, המתגבר ועולה כנגד האדם ככל שהוא עולה במעלות רוחניות:

ועל זה אנו מתוארים בשם כרם דכמו הכרם עושה ענבים שעושים מהם יין המשמח אלוקים ואנשים, כן ע"י שמשפיע עלינו אור התורה אנו עושים פרי הילולים לה' במצוותיו ובמעש"ט ובחידושי תורה אשר בשם יין נקרא... דכמו הכרם מחמת חשיבותו צריך להיות השומר יושב ומשמר אותו יום וליל כן ע"י שאנחנו מקבלים אור התורה לעשות פרי הילולים לה' ע"כ מתגרה בנו היצה"ר יותר מבכל אוה"ע... וע"ז ציוה לעשות הארון הקודש שמתואר בשם סוכה כמו שכתוב בסוכה ה'..

יחס האב-הזבן מבטא את השמירה החיובית על ידי השגחה ניסית של הקב"ה על ישראל:

כדי להשפיע עלינו השפע הנסי גלוי לעין כל שזו ההנהגה תעיד שהוא אבינו ואנו בניו, וע"ז היה מתואר בשם מקדש על שעל ידו נתקדש שמו הגדול בעולם ע"י ההנהגה הניסית וע"ז מסיק המדרש לכך נאמר ועשו לי מקדש.

2. סוף דבר

האבחנה שבדברי חז"ל בין כינויי המשכן והמקדש השונים ומשמעותם לעם ישראל, כבנים לאב, כצאן מול רועה, וככרם ושומר, פתחה פתח לגדולי ישראל לגלות משמעויות שונות, עמוקות ורחבות של השראת השכינה ותרומתה לכל חלקי החיים, ולתת לנו יכולת להבין בצורה יותר מפורטת ומדויקת את החסר לנו כיום ולמה עלינו לצפות.